

GLOSIRAMO

Z obrobja vsakdanjosti

Vsakdanjost. Ta čudoviti splet norosti in bolečin in tudi, žal vse bolj poredko, v glavnem drobnih in bežnih radosti... In v tej vsakdanjosti vse več dramatičnih dogodkov. In tudi travmatičnih... Ustavne spremembe, stabilizacijski in protiinflacijski programi, Kosovo, čudne napetosti med Ljubljano in Beogradom, po eni strani v nebo kovana »demokratizacija«, po drugi zavest o tem, da jo je mogoče čez noč preklicati, grožnje »užaljene« armade, obupno prizadevanje politokracije, da bi pred zgodovino opravičila svojo več kot štiridesetletno vladavino, katere »uspehi« so preza-dolžena država, politična, gospodarska in moralna kriza, mednacionalne napetosti in, če se primerjamo s svetom, zaostalost in revščina... Kot študent sem ob koncu šestdesetih in v začetku sedemdesetih let prepotoval vso Evropo, res je, da pretežno na avtoštop in deloma z vlakom – toda tedaj je to bilo mogoče; če bi hotel danes za teden dni npr. v Firenze, bi moral v ta namen vse leto kupovati devize na črni borzi in jih nato pretihotapiti čez mejo... Ob opazovanju dogodkov, ob branju časopisov, poslušanju radijskih in gledanju televizijskih poročil me pogosto posebej vznemiri zaskrbljujoča odsotnost kulturnosti v najširšem pomenu besede, odsotnost odgovornosti in ethosa v vsem tem, kar se dogaja, odsotnost takta v odnosih med ljudmi, tudi v odnosih, ki so del javnega življenja... Kako zlahka javno diskvalificiramo, obtožujemo ali smešimo ljudi. Kako nonšalantno na primer uredništvo osrednjega dnevnika objavi na zadnji strani posebej uokvirjeni pamflet, ki na ta način objavljen učinkuje kot stališče lista. Čez dva dni pa isti časopis objavi popolnoma drugačno strokovno oceno istega (kulturnega) dogodka. Toda kritike večina bralcev ne bere, uokvirjeni pamflet na zadnji strani pa... Namenil sem se opozarjati na takšne, po moje skrb zbujajoče pojave. To seveda ne bo dnevnik, to ne bodo eseji ali razprave, ampak zgolj opazke; z zornega kota »kulture«, torej z obrobja vsakdanjosti.

O kulturi poročanja

Vsi vemo, kako strastno smo se še nedavno zavzemali za dialog, za kulturni dialog in za kulturo dialoga v družbi. Vsaj nekateri smo bili naivno prepričani, da bo že s tem, če bodo sedli za isto mizo predstavniki oblasti in – recimo tako – dobronomena opozicija, v družbi skoraj vse rešeno. Verjeli smo v čarno moč argumentov in zaupali v zdrav razum, češ: logiki vendar ne bo nihče ugovarjal z ideološkimi frazami. Skušnja zadnjega časa žal kaže, da je s pozicije oblasti logiko mogoče mimogrede spregledati, ne da bi bila zavoljo tega avtoriteta kakorkoli načeta. Od »zgoraj« je nekatere stavke še vedno mogoče razumeti samo povsem drugače, kot jih razume tisti, ki jih je

izgovoril. Še zlasti nepopularno je v »dialogu« z nosilci funkcij navajati podatke; to se skoraj praviloma razume kot demagoško izsiljevanje. Še slabše pa se ponavadi godi tistim, ki se sklicujejo na – recimo v kakšni anketi – izpričano večino ali na trditve stroke, ki naj bi bila za zadeve, o katerih teče beseda, pristojna. To včasih povzroči celo pri naših »najvišjih« nevarno visok pritisk, od daleč opazno zariplot in hude izbruhe ogorčenosti. A pustimo tokrat dialog in vse druge spremljajoče pojave pri miru in se posvetimo samo poročanju javnih občil o dialogu. To je še vedno v premnogih primerih globoko pod ravniyo dialoga (vsa čast seveda izjemam), celo takšnega, kot je bil pravkar opisan.

Da ne bom kritiziral na splošno, bom opozoril na tri, štiri primere, ob katerih sem bil posredno ali neposredno sam prizadet. Gre za poročila o sejah oziroma razpravah ali okroglih mizah, ki sem se jih tudi jaz udeležil, ko pa sem potem bral poročila o njih, nisem več vedel, ali sem res bil prisoten ali pa mogoče poročevalec v resnici poroča o neki drugi seji ali okrogli mizi in je samo nekaj zamešal v naslovu.

Pred časom je marksistični center pri CK ZKS priredil razpravo o brošuri Gradivo za slovensko ustavo, na katero sem bil povabljen kot eden soavtorjev. Kljub nekaterim povsem odklonilnim ocenam Gradiva se mi je zdela razprava v bistvu korektna in predvsem raznoglasna. Ob omenjenih odklonilnih ocenah je bilo slišati namreč tudi izrazito pozitivna mnenja celo o celoti, še posebej pa o posameznih segmentih Tez za ustavo republike Slovenije, ki pomenijo jedro brošure. Pa tudi tisti razpravljalci, ki so Teze v celoti ali v posameznih delih ostro zavračali, so v glavnem poudarjali, da pomenijo koristen prispevek k javni razpravi o slovenski ustavi, in da bi bilo prav in koristno, če bi bilo podobnih konceptov še več itd. Tem bolj sem bil prepaden naslednji dan ob poročilih v časopisih, zlasti ob onem, ki je bilo kar v dveh delih (na prvi in na drugi strani) objavljeno v Delu (Delo 13. V. 1988). Moram pa poudariti, da je zelo korektno, tako o negativnih kot o pozitivnih sodbah poročal že 12. maja poročevalec ljubljanskega radia. Novinar Dela je sicer, kot omenja, seveda samo enkrat, slišal tudi »nekaj pohvalnih besed«, sicer pa je opazil samo »neusmiljeni kritični pretres«, nadalje »nekajurno seciranje«, ugotovitve o »lažni neideološkosti«, o »neupoštevanju politične realnosti« ter o »konzervativnem odnosu do mnogih vprašanj« in ne nazadnje sodbo in obsodbo, da smo pisatelji in sociologi »v resnici napisali besedilo za 19. stoletje«. Teze po njegovem mnenju niso zdržale kritike. Že, če primerja enkratno omembo »nekaj pohvalnih besed« in vse druge oznake razprave, mora biti seveda bralcu jasno, da je Gradivo za slovensko ustavo na opisani razpravi doživelo popoln pogreb. Na srečo nameravajo prireditelji razprave objaviti zapis razprave, in če ne bo prišlo do kakšnih zanimivejših avtorizacij posameznih diskusij, bo vsekakor po objavi zapisa poučno še enkrat prebrati poročilo v Delu. A naj bo povsem jasno. Avtorju poročila ne odrekam pravice, da sodi o Gradivu, kolikor le more slabo, toda poročilo o te vrste razpravi bi moralo biti kolikor je le mogoče objektivno. To pomeni, da bi moralo enakovredno upoštevati negativne in pozitivne ocene. Poročilo, takšno kot je, želi biti bolj papeško od papežev in nikakor ne prispeva k demokratizaciji političnega življenja pri nas ter ne spodbuja dialoga, ki je na tej razpravi vendarle bil vzpostavljen, kljub posameznim poskusom ironizacije prizadevanja avtorjev Gradiva, predvsem pa reducira novinarsko poročanje zgolj na raven politike in političnega boja. Ni naključje, da si je isti poročevalec

v istem časopisu dobrih štirinajst dni prej, ko je poročal o javni tribuni, na kateri sta Društvo slovenskih pisateljev in posebna delovna skupina Slovenskega sociološkega društva predstavili Gradivo javnosti, privoščil tudi nadvse zanimiv »spodrseljajček«. V uvodnem odstavku poročila je najprej napisal, da je brošuro uvodoma predstavilo osem referentov, avtorjev, ki so spregovorili o posameznih poglavjih in vidikih Gradiva, nato je referente naštel. Toda naštel jih je sedem, osmega – Franceta Bučarja pa ne. Res je zanimivo, da je pozabil ravno nanj, ki je že nekaj mesecev pred tem doživljal hude obsodbe in prav nič blagglasne oznake nekaterih najvidnejših slovenskih politikov. Žal se bralec težko prepriča, da avtor poročila tega imena ni izpustil namenoma.

Najslabše pri vsem tem pa ni to, da sta bili ti dve poročili pač takšni, kakršni sta bili. Še slabše je to, da me poslej ob poročilih, ki jih podpisuje isti avtor, nehote vedno obide dvom o tem, kar preberem. Sprašujem pa se tudi o politiki uredništva, kajti to je uredništvo, ki, kot rečeno, objavlja pamflete nekega svojega novinarja, ki naj bi poročal o kulturnih dogodkih, kot uokvirjene komentarje na zadnji strani. Mislim npr. na članek »Jančarjev Dedalus: občinstvo navdušeno, kritika zgrožena« (Delo, 7. maja 1988), v katerem avtor v resnici ni poročal o premieri, ne o mnenjih gledalcev, temveč je »sesul« avtorja oziroma besedilo; Delo pa je potem čez dva dni objavilo prav nič »zgroženo« kritiko uprizoritve. Tudi tokrat ne gre za to, da bi avtorju oporekali pravico do uničujočega mnenja; vprašanje pa je, ali je človek s tako skrajno ekskluzivnim okusom lahko novinar/poročevalec o kulturnih dogodkih, saj vidimo, da so potem celo tiskovne konference ob izidu novih knjig ali pred dramskimi premierami deležne njegovega sarkastičnega posmeha z višin wildovskega »lulanja na vse, kar ni jaz«.

Podružbljanje politike

Podružbljanje vsega, kar naj bi bilo v interesni sferi družbe, od podružbljanja vzgoje, kulture pa vse do podružbljanja osebne sreče in nesreče in ne le podružbljanje politike, je eno poglavitnih gesel samoupravnega socializma. Tako naj bi ponovno dosegli idealno demokracijo, ki je bila menda v Atenah pred štiriindvajsetimi stoletji že dosežena (čeprav rezervirana samo za svobodne državljane), in omogočili, da bi o vsem, kar zadeva javno življenje, soodločali vsi. To naj bi še posebej veljalo za področje politike tako v ožjem kot v najširšem pomenu besede. Načelo je samo po sebi gotovo občudovanja vredno, le da je, kot vemo, v resnici praksa še zelo drugačna. Pustimo zdaj to, da je po ustavi vodilna vloga v družbi še vedno zagotovljena zvezi komunistov, ki ima hkrati edina možnost in pravico ustanavljati institucije in organizirati plenumne, konference in kongrese, ki neposredno zavezujejo vse organe oblasti, ker so funkcionarji teh organov, zlasti tistih zares odločujočih, praviloma izključno člani ZK. Bolj nenavadno in za načelo podružbljanja politike pogubno je to, da je zvezi komunistov a priori zagotovljena tudi avantgardnost; to pomeni, da je resnica, ki jo zagovarja zveza komunistov, najnaprednejša in najbolj resnična in tako edina zavezujoča za vse, tudi, če se zveza komunistov moti. To omogoča zvezi komunistov, da mirne duše preklicuje in za zmote raz-

glaša resnice, ki jih je še pred nekaj leti sama vneto zagovarjala, ne da bi se ob tem kaj posebej spraševala o lastni nezmotljivosti in upravičenosti do oblasti, po drugi strani pa ji to omogoča vztrajanje pri tako udobni poziciji, saj je sleherni resnični ugovor takoj okvalificiran kot zlonameren, napake pa so v glavnem razglašene za »krivdo drugih« ali vsaj za posledice okoliščin. In nazadnje takšna ustavna pozicija ZK v resnici onemogoča kakršnokoli resnično podružbljanje politike in zagotavlja ohranitev obstoječega stanja, kajti kot legitimno delovanje na področju politike je priznано samo tisto delovanje, ki soglaša z delovanjem in stališči zveze komunistov in tako je v resnici tudi 166. člen Ustave SFRJ, ki govori o svobodi misli in opredelitve neustrezen, kajti svoboda misli in opredelitve bi bila zagotovljena samo tedaj, če bi državljani mogli brez nevarnosti svobodno izraziti kakršnokoli misel in opredelitev. Seveda pod pogojem, da ne bi s tem omejeval svobode drugega. Vemo pa, da tudi vodstvo Zveze komunistov Slovenije, ki velja v zadnjem času za najbolj liberalno med vsemi vodstvi republiških zvez komunistov, še vedno priznava legitimiteto samo tistim političnim opredelitvam in tistemu političnemu delovanju, če gre za nekomuniste, ki priznavajo vodilno vlogo in avantgardnost zveze komunistov in s tem seveda odstopajo zvezi komunistov neomejeno pravico, da odloča o pozitivnosti ali negativnosti, o naprednosti ali nenaprednosti in ne nazadnje o koristnosti ali nekoristnosti teh opredelitev in prizadevanj. Ker je tako, je seveda razumljiva nestrpnost, ki jo izzivajo in se srečujejo z njo vsi, ki jemljejo načelo o podružbljanju politike zares in ga razumejo dobesedno.

Dejavnost Društva slovenskih pisateljev v zvezi z ustavnimi spremembami je bila že nemalokrat označena kot zdravarstvo, kot oteževanje položaja slovenske politike glede na jugoslovansko politiko, kot nerazumno pretiravanje in celo kot nepotrebno vmešavanje v zadeve, ki se pisateljev v bistvu ne tičejo. Na sejah Ustavne komisije Skupščine SRS, katere člana sva kar dva člana Društva slovenskih pisateljev (to je presenetljivo!), je bilo velikokrat slišati tudi čez mizo vrženo opazko, da ne razumemo, za kaj da gre, da samo otežujemo delo ljudem, ki vedo, kako se tem rečem streže, in da bi lahko že dali mir. Vsaj nekajkrat je bilo to izrečeno na način na videz blagohotne ironije, češ: kaj bi bilo, če bi tako, kot se mi lotevamo »pisanja ustave«, npr. sodniki začeli pisati pesmi ali romane... S to opazko me je na neki »razpravi« presenetila celo tovarišica, katere stališča so se mi zdela vedno razumna in spodbudna. Pa ne gre le za to, da imamo tudi Slovenci v svoji literarni zgodovini in sedanjosti kar precej pravnikov (od Prešerna, Kersnika in tako naprej do Pavčka), ki so bili ali so tudi odlični pesniki ali prozaisti; medtem ko je veliki lirik Alojz Gradnik pred revolucijo kot sodnik zasedal tako rekoč najvišji položaj v državi. Bolj pomembno je to, da je v teh opazkah v resnici slišati popoln preklic resnično pozitivnega načela o podružbljanju politike in zahtevo po nekakšni razporeditvi državljanov v poklicne združbe, katerih eno naj bi pomenila tudi združba politikov po poklicu, ki bi – kot doslej – neomejeno in brez prave kontrole vladala vsem drugim. Kakor je geslo o podružbljanju nesprijemljivo glede na nekatera druga področja življenja, tako je zares sprejemljivo in nujno za področje politike. To da se je polastila področja omejena skupina profesionalcev, ki smo ji v resnici priče že vse doslej, je gotovo eden od poglobitvinih razlogov krize v tej državi.